

УДК 392.32:130.2:159.955

*Світлана Олегівна Манжара,
докторка філософії зі спеціальності «Психологія»,
викладачка кафедри психології,
глибинної корекції та реабілітації,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID 0000-0003-1003-0900
svitlana1008@vu.cdu.edu.ua*

ГЛИБИННЕ ПІЗНАННЯ МЕТАФОРИЧНОСТІ СИМВОЛІКИ ПОСУДУ (ЧАШКИ, КЕЛИХИ, ВАЗИ)

Стаття присвячена глибинному пізнанню метафоричності символіки посуду (чашки, келихи, вази тощо) у психосеміотичному контексті. Метою дослідження є визначення та аналіз символічного значення цих предметів у формуванні колективного несвідомого. Методи дослідження включають семантичний аналіз, структурно-семіотичний підхід, порівняльний аналіз та психоаналітичну інтерпретацію архетипів. Одержані результати засвідчують, що символіка посуду відображає наповнення, духовне перетворення, взаємодію та гармонію. Їхня метафоричність широко використовується у психології, зокрема в арт-терапії, психодіагностиці та психокорекції.

***Ключові слова:** ваза, глибинне пізнання, келих, метафора, психіка, психологія, символ, символіка, чаша, чашка.*

***Svitlana Manzhara,
Doctor of Philosophy in Psychology,
Lecturer at the Department of Psychology,
Deep Correction and Rehabilitation,
Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University,
Cherkasy, Ukraine
ORCID 0000-0003-1003-0900
svitlana1008@vu.cdu.edu.ua***

DEEP COGNITION OF THE METAPHORICAL SYMBOLISM OF CROCKERY (CUPS, GLASSES, VASES)

The article is devoted to the deep cognition of the metaphorical symbolism of crockery (cups, glasses, vases, etc.) in a psychosemiotic, cultural, and artistic context. The purpose of the research is to determine and analyze the symbolic meaning of these objects across different traditions, their role in shaping the collective unconscious, and their influence on psychological, literary, and artistic interpretations. The research also aims to explore how these symbols contribute to the construction of meaning in cultural narratives and human perception.

The research methods include semantic analysis, a structural-semiotic approach, comparative analysis of cultural texts, and psychoanalytic interpretation of archetypes. Additionally, an interdisciplinary approach has been applied, incorporating elements of cultural studies, art criticism, and psychology to provide a comprehensive understanding of the metaphorical nature of crockery. The results obtained indicate that a cup, a glass, and a vase function as universal symbols of filling, emptiness, spiritual transformation, interaction, and harmony. These objects are deeply embedded in cultural memory and artistic thinking, often carrying associations with hospitality, sacrifice, containment, and emotional states. Their metaphorical nature is widely used not only in literature and visual arts but also in psychology, particularly in art therapy, psychodiagnostics, and psychocorrection. The study demonstrates that the symbolic representation of crockery reflects fundamental human experiences and can be a valuable tool for exploring unconscious processes and identity formation.

The findings of this research can be applied in cultural studies, art history, psychology, literature, and therapy, offering new insights into the ways metaphorical symbolism shapes human perception and communication.

***Key words:** vase, deep cognition, glass, metaphor, psyche, psychology, symbol, symbolism, bowl, cup.*

Проблема глибинного пізнання метафоричності символіки посуду є складною міждисциплінарною темою, що поєднує літературознавство, культурологію, семіотику, мистецтвознавство та психологію. Символіка предметів побуту, зокрема чашок, келихів і ваз, є давньою і глибоко закоріненою в культурну пам'ять людства. Вона відображає світогляд, релігійні уявлення, соціальні структури та архетипи, що формують людське мислення.

У різних культурних традиціях посуд має не лише функціональне призначення, але й слугує символом духовного наповнення, влади, емоційного стану та трансцендентного досвіду. Наприклад:

- Чашка може символізувати душу, знання, гостинність або інтимність спілкування.
- Келих асоціюється з урочистістю, святковістю, жертівністю, а також переходом між різними станами буття.
- Ваза символізує красу, гармонію, вмістилище духовних і матеріальних благ.

Проте, попри багатозначність цих символів, досі бракує системного дослідження їхньої метафоричності в різних контекстах, зокрема, у психології. Глибинне пізнання метафоричності символіки посуду пов'язане із такими науковими та практичними завданнями:

- Семіотичне та лінгвістичне дослідження – аналіз метафоричних концептів, пов'язаних із посудом, у різних мовах і культурах.
- Культурологічний аспект – вивчення історичних змін у символічному значенні посуду та їхній вплив на сучасну культуру.
- Літературознавчий аналіз – дослідження художніх творів, де символіка чашки, келиха чи вази відіграє важливу роль у розкритті характерів і сюжетів.
- Психологічна інтерпретація – аналіз асоціацій, пов'язаних із посудом, у контексті індивідуального та колективного несвідомого.
- Мистецтвознавче вивчення – розгляд використання цих предметів у живописі, скульптурі та дизайні як носіїв культурної пам'яті.

Дослідження метафоричності символіки посуду є актуальним для розширення розуміння культурних кодів, комунікативних практик та художніх форм вираження. Воно відкриває нові перспективи у гуманітарних науках, зокрема, у глибинному пізнанні психіки особистості. Згідно із дослідженнями З. Фрейда та К. Г. Юнга, посуд (гличик, миска, чашка тощо) – архаїчний символ жіночого початку, материнства, матріархату, Аніми і Великої Матері [12]. Зокрема, Е. Нойманн у книзі «Велика мати» [16] наголошує, що глибокий посуд – є центральним символом жінки, який прослідковується у культурі різних народів від первісного суспільства до наших днів. Відповідно, це найпоширеніший символ жінки у психоаналізі. Е. Нойманн порівнював частини посудини із тією чи тією частиною тіла людини і її відношення до світу. Наприклад:

- основа посудини – символ лона і органів тазу; зв'язок із пращурами, «корінням»; відношення до пекла, темряви, печери тощо;
- середина посудини – живіт; потреба у захисті; будинок, місто, ворота;
- горлечко – рот, дихання; потреба у спілкуванні [16].

Вперше у психотерапії символ «посудини» було введено на початку ХХ століття, у метафоричній методиці спрямованого фантазування, яка передбачала уявлення посудини і подальший розвиток цієї фантазії. Пізніше, у середині ХХ століття, Х. Льюїс також застосовував метафору «посудини» у своєму методі символдрами [13]. Посудина (повна або порожня) часто слугує метафорою людини загалом, а також її духовного, емоційного чи інтелектуального стану. У мовленні нерідко зустрічаються рефлексії на кшталт: «я відчуваю себе наповненим/спустошеним», «остання крапля», «киплять емоції» тощо. Така

метафора дає змогу розглядати особистість через протиставлення характеристик, як-от: відкритість – замкненість, гнучкість – ригідність, допомагаючи глибше зрозуміти внутрішні процеси та психологічний стан людини [1–7, 15]. У символіці Карт Таро виокремлений молодший аркан – Кубки («Чаші», «Серця», «Чирви»). Їхню символіку пов'язують зі стихією води, емоційною (чуттєвою) сферою, любов'ю, сімейною близькістю, творчістю, задоволенням, силою енергійності, дружбою, вірою тощо.

Мета статті — виявлення глибинних смислів метафоричності посуду, а також аналіз їхньої ролі у формуванні колективного та індивідуального світогляду.

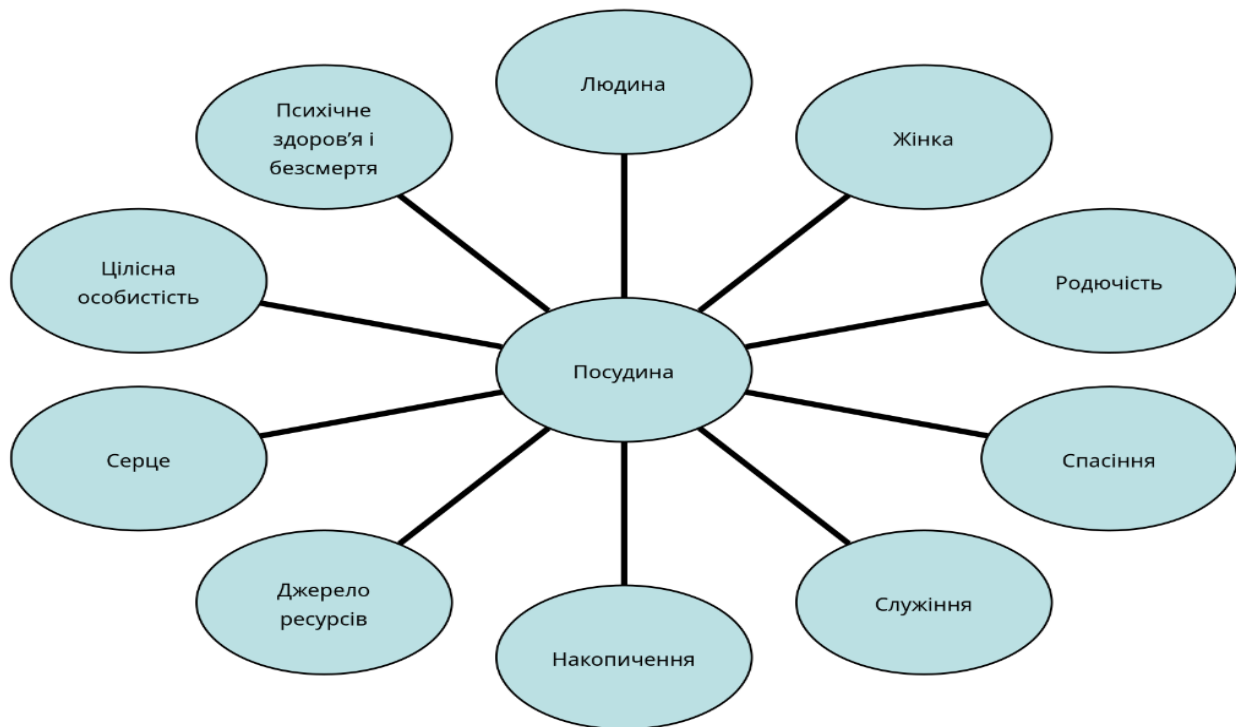
Найпоширенішими символами посудини у психоаналізі є: чаша, чашка, келих, ваза, флакон, урна, глечик, котел, жбан, горщик, кухоль, потир [1 – 7, 15]. Чаша – найчастіше має релігійний підтекст (християнський – віра, кельтський котел (магічні посудини, чаші і роги для пиття), глечик Меркурія, атрибут Ганеші, чаша Джамсі (дзеркало світу) тощо). Найвідоміший різновид – чаша Грааля (ріг достатку) [14], що має «форму двох половин сфери, які з'єднані зворотніми сторонами» [9, с. 566]. Верхня напівсфера символізує взаємозв'язок із силами духу (небо), а нижня – землю. Чаша, як посудина, є символом накопичення всього архаїчного спадку людства, який центрується навколо зерна духа [5]. Символ духовного, психічного і фізичного розвитку, безсмертя; просвітлення та знання. Афоризм «гірка чаша» символізує тяжку долю. Символіку чаші поєднують зі списом, мечем або книгою. Виокремлюють базові трактування [17]:

- зосередження (вмістилище) духа;
- духовне просвітлення або знання;
- спокутування гріхів;
- відкрита, пасивна, жіночна форма;
- потік життя, безсмертя, достаток;
- якщо перевернута – порожнеча.
- Чотири чаші Вед символізують [17]:
- чотири ріки раю (хрест у земному світі);
- чотири елементи;
- фази циклічного розвитку, віку, пір року, касти тощо.

У християнстві чаша символізує: безсмертя (Адам), келих Ісуса Христа під час Таємної Вечері, чашу євхаристії (кров Христа) [17]. Кубок – відрізняється від чаші тим, що має кришку, і символізує людину вцілому [9], є символом серця [17], відповідно, є прототипом масті «чирви» у гральних картах та картах Таро. Є символом любові, мудрості та вічного життя [17].

Ваза – згідно із єгипетськими ієрогліфами, символізує богиню спокою і прийняття Ну [9]. Метафора «повна ваза» описує родючість. Ваза є символом Діви Марії. Ваза (глечик) символізує космічні води, лоно, Велику Матір, серце, родючість, жіночий початок, Дерево Життя тощо [17]. Згідно з буддистською філософією, ваза – є символом перемоги над народженням і смертю; у китайській філософії – символ вічної гармонії; у єгиптян – серце, лоно; у індійській філософії – сила Шакті [17]. У алхімії ваза символізує матку – місце, у якому створюється нове життя – і асоціюється зі «сховищем усіх протилежностей» [17]. Пляшка – символ спасіння (як човен) [9].

Дослідження проводилося на базі психологічного факультету Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, зі студентами 1 – 5 курсів, денної та заочної форми навчання. Вибірка – гетерогенна за віком і статтю.

Рис. 1. Різновиди трактувань глибокої посудини

Дослідження проводилося у два етапи. На першому етапі респондентам було запропоновано два малюнки: зображення керамічної чашки та скляного келиха, завданням було обрати малюнок, який подобається більше. 71 % респондентів обрали зображення чашки, 29 % – скляного келиха (рис. 2).

Рис. 2. Зображення керамічної чашки та скляного келиха (етап 1)

На другому етапі було запропоновано зображення керамічної чашки (рис. 3), келиха (рис. 4) та скляної чашки (рис. 5), а завданням для респондентів було: обрати малюнок, який подобається найбільше та написати кілька асоціацій.

Рис. 3. Чашка

Рис. 4. Келих

Рис. 5. Скляна чашка

Отже, отримані асоціації на чашку (рис. 3): тепло, радість, нові можливості, мрії; відчувається затишок, тепло; комфорт; тепло, затишок; затишок; тепло, затишок, сім'я; обійми, затишок, тепло, какао, приємні спогади, дитинство, солодкий, м'який смак; затишок, тепло, душевність; затишок, тепло, комфорт, спокій; створює відчуття затишку, домашня атмосфера, сім'я; тепло, затишок; тепло, затишок, спокій, атмосфера; дім, тепло, затишок; теплий чай – те, що треба взимку, і влітку, і будь-коли; тепло, спокій, приємна розмова, насолода, час ніби призупинився і стоїть на паузі; «у чашці може бути все, що завгодно»; передає почуття затишку, душевності, тепла; дім, тепло, затишок; тепло, затишок; затишок, тепло, спокій; тепло, затишок, спокій; тепло, затишок, релакс; тепло, затишок, ароматний чай; зігріває; «зараз зимно, а від фото з чашкою відчувається тепло»; «у чашці не видно, що налито. Хоч борщ. Келих – прозорий».

Асоціації на скляний келих (рис. 4): свято; свобода, смуток, святкування; краса та естетика; спокійний і розслабляючий настрій; витонченість, прозорість, насолода; релакс; легке помутніння свідомості, зняття табу, відвертість розмови, спокій, насолода момент; вино, холод; контроль та влада; «картинка віє затишком (теплі кольори, камін)»; краса і вишуканість, благородність, камін – комфорт; романтично, прозора, естетично; «більш витончена форма, ніж у чашки із рис. 3»; алкоголь – естетика; естетично, романтично і новорічно; скло тендітне. Асоціації на скляну чашку (рис. 5): «я би обрала келих, якби любила вино»; «краще керамічне чи глиняне горнятко, адже гарячі напої надто нагрівають скло»; затишок і стан краще, ніж після келиху; «все можливо, але назва келих також непогана»; прозорість, чистота; «чашка – за принципом взаємодії – чашка»; «взагалі супер»; «перше фото із чашкою – затишніше».

Отже, використання малюнків із зображеннями чашок, келихів, глечиків, горщиків тощо є потужним психодіагностичним інструментом, оскільки ці предмети мають глибоке символічне навантаження та можуть слугувати засобом виявлення несвідомих переживань, установок і емоцій людини.

З одного боку, такі зображення можуть відображати особистісні характеристики, емоційний стан та внутрішні конфлікти людини. Наприклад, порожня або розбита чашка вказує на почуття втрати, внутрішню порожнечу чи нестачу ресурсу, тоді як повний і гарний келих символізує достаток, гармонію або прагнення до радості. З іншого боку, інтерпретація малюнків із посудом має значний потенціал у психологічному консультуванні, арт-терапії та дослідженні колективного несвідомого. Вона дозволяє глибше зрозуміти архетипні уявлення про вмістилище як символ захищеності, відкритості до нового досвіду, прийняття чи відторгнення життєвих ситуацій.

Отже, аналіз малюнків із зображенням посуду може бути ефективним методом у діагностиці емоційних станів, виявленні глибинних психологічних установок та розкритті внутрішнього світу людини, що відкриває широкі можливості для практичного застосування в психології та психотерапії.

Тема глибинного пізнання метафоричності символіки посуду відкриває широкі можливості для подальших міждисциплінарних досліджень у різних галузях гуманітарних

наук. Зокрема: дослідження символіки посуду у світових міфологіях та релігійних традиціях, вивчення відмінностей у метафоричному осмисленні чашки, келиха та вази в різних культурах та мовах, аналіз їхньої ролі у створенні національних ідентичностей та культурних кодів. А також: дослідження архетипних значень чашки, келиха та вази у контексті колективного несвідомого (за К. Г. Юнгом), використання символіки посуду у психодіагностиці, арт-терапії та психокорекційних практиках, аналіз асоціацій, пов'язаних із наповненістю, пустотою, розбиттям посуду, у контексті емоційних станів та особистісних криз.

Подальше дослідження символіки посуду дозволить поглибити розуміння культурних і психологічних процесів, виявити нові аспекти символічного мислення та розширити можливості практичного використання отриманих знань у різних сферах науки, мистецтва та психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Драгола Л. В. Метафоричність у системі глибинного пізнання психічного майбутнім практичним психологом: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Харків, 2013. 18 с.
2. Дроздова Д. Індивідуальні особливості архетипної символіки (глибинно-психологічний аспект): дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Ялта, 2013. 320 с.
3. Манжара С. О. Глибинне пізнання дуалізму психіки особистості: дис... доктора філософії: 053 Психологія. Переяслав, 2021. 358 с.
4. Сіденко Ю. О. Глибинне пізнання перинатальної символіки шляхом аналізу візуалізованої репрезентації майбутнього психолога: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2017. 508 с.
5. Яценко Т. С. Архаїчний спадок психіки: психоаналіз феноменології проблеми. Дніпро: Інновація, 2019. 284 с.
6. Яценко Т. С., Бондар В. І. Глибинне пізнання самодепривації психіки майбутнього психолога. Київ, 2016. 383 с.
7. Яценко Т. С., Бондар В. І., Галушко Л. Я., Камінська А. М., Педченко О. В. Психоаналіз репродукцій художніх творів у підготовці психологів: навч. посіб. Дніпро, Київ: Інновація, 2018. 366 с.
8. Biedermann G. Dictionary of Symbolism: Culture Icons and the Meanings Behind Them. Facts on File, 1992. 465 p.
9. Cirlot J. E. Dictionary of symbols. London, 2001. 507 p.
10. Foley D. The Guinness Encyclopedia of Signs and Symbols. London, 1993. 666 p.
11. Iten Charly. Ceramics Mended with Lacquer-Fundamental Aesthetic Principles, Techniques and Artistic Concepts. In Herbert F. Johnson Flickwerk: The Aesthetics of Mended Japanese Ceramics. Münster: Museum für Lackkunst. 2008.
12. Jung C.G. Symbols and the Interpretation of Dreams, 1961. In: Read H., Fordham M., Adler G., McGuire W., editors; Hull R.F.C., translator. The Collected Works of C.G. Jung. Volume 18 Princeton University Press; Princeton, NJ, USA, 1976.
13. Leuner H. Lehrbuch der Katathym-imaginativen Psychotherapie. Huber, Bern 1994.
14. Manly P. Hall. The Secret Teachings of All Ages: An Encyclopedic Outline of Masonic, Hermetic, Qabbalistic and Rosicrucian Symbolical Philosophy. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2011. 214 p.
15. Manzhara S. O. Depth cognition of the functional dualism of the individual's psyche. Science and Education a New Dimension. *Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2020. VIII (91). Issue 227. P. 61–64.
16. Neumann E. Die Grosse Mutter. Eine Phänomenologie der weiblichen Gestaltungen des Unbewussten. 8. Aufl. Walter-Verlag Olten und Freiburg im Breisgau. 1988.

17. Tresidder J. The Complete Dictionary of Symbols. 2005. 544 p.
18. Wyly James. The phallic quest: Priapus and masculine inflation. Toronto: Inner City Books. 1989.

REFERENCES

1. Drahola, L. V. (2013). Metaforychnist u systemi hlybynnoho piznannia psykhičnoho maibutnim praktychnym psykholohom. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Drozdova, D. (2013). Indyvidualni osoblyvosti arkhetyпноi symvoliky (hlybynno-psykholohichni aspekt). *Candidate's thesis*. Yalta [in Ukrainian].
3. Manzhar, S. O. (2021). Hlybynne piznannia dualizmu psykhyky osobystosti. *Candidate's thesis*. Pereiaslav [in Ukrainian].
4. Sidenko, Yu. O. (2017). Hlybynne piznannia perynatalnoi symvoliky shliakhom analizu vizualizovanoi reprezentatsii maibutnoho psykholoha. *Candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
5. Yatsenko, T. S. (2019). Arkhaichni spadok psykhyky: psykhoanaliz fenomenolohii problemy. Dnipro: Innovatsiia [in Ukrainian].
6. Yatsenko, T. S. & Bondar, V. I. (2016). Hlybynne piznannia samodepryvatsii psykhyky maibutnoho psykholoha. Kyiv [in Ukrainian].
7. Yatsenko, T. S., Bondar, V. I., Halushko, L. Ya., Kaminska, A. M. & Pedchenko, O. V. (2018). Psykhoanaliz reproduksii khudozhnikh tvoriv u pidhotovtsi psykholohiv: navch. posib. Dnipro, Kyiv: Innovatsiia [in Ukrainian].
8. Biedermann, G. (1992). Dictionary of Symbolism: Culture Icons and the Meanings Behind Them – Facts on File.
9. Cirlot, J. E. (2001). Dictionary of symbols.
10. Foley, D. (1993). The Guinness Encyclopedia of Signs and Symbols.
11. Iten, Charly. (2008). Ceramics Mended with Lacquer-Fundamental Aesthetic Principles, Techniques and Artistic Concepts. In Herbert F. Johnson Flickwerk: The Aesthetics of Mended Japanese Ceramics. Münster: Museum für Lackkunst.
12. Jung, C.G. (1961). Symbols and the Interpretation of Dreams. In: Read H., Fordham M., Adler G., McGuire W., editors; Hull R.F.C., translator. The Collected Works of C.G. Jung. Volume 18 Princeton University Press; Princeton, NJ, USA: 1976.
13. Leuner, H. (1994). Lehrbuch der Katathym-imaginativen Psychotherapie.
14. Manly, P. Hall. (2011). The Secret Teachings of All Ages: An Encyclopedic Outline of Masonic, Hermetic, Qabbalistic and Rosicrucian Symbolical Philosophy.
15. Manzhar, S. O. (2020). Depth cognition of the functional dualism of the individual's psyche. Science and Education a New Dimension. *Pedagogy and Psychology. Budapest, 2020. VIII (91). Issue 227, 61–64.*
16. Neumann, E. Die Grosse Mutter. (1988). Eine Phänomenologie der weiblichen Gestaltungen des Unbewussten. 8. Aufl. Walter-Verlag Olten und Freiburg im Breisgau.
17. Tresidder, J. (2005). The Complete Dictionary of Symbols.
18. Wyly, James. (1989). The phallic quest : Priapus and masculine inflation. Toronto: Inner City Books.

Подано до редакції: 20.03.2025.